

ІДЕОЛОГІЧНИЙ СПЕКТР УКРАЇНСЬКОЇ БАГАТОПАРТІЙНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена аналізу партійного „будівництва” в незалежній Україні. Автор аналізує динаміку становлення партійної системи, її взаємозв'язок з виборчою системою. Зменшення впливу ідеологічних партій і посилення впливу іміджевих партій приводить до персоніфікації політики та ослаблення функцій інституціональних механізмів.

Ключові слова: ідеологія, партія, виборча система, партійна система.

Власенко Т.Т.

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЙ СПЕКТР УКРАИНСКОЙ МНОГОПАРТИЙНОСТИ: ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Статья посвящена анализу партийного „строительства” в независимой Украине. Автор анализирует динамику становления партийной системы, ее взаимосвязь с избирательной системой. Уменьшение влияния идеологических партий и усиления влияния имиджевых партий приводит к персонификации политики и ослаблению функций институциональных механизмов.

Ключевые слова: идеология, партия, избирательная система, партийная система.

Vlasenko T.

IDEOLOGICAL SPECTRUM OF UKRAINIAN MULTIPARTY SYSTEM: FEATURES OF FORMATION AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The article is devoted the analysis of party „building” in independent Ukraine. An author analyses the dynamics of becoming of the party system and its intercommunication with the electoral system. The reduction of influence of ideological parties and strengthening of influence of imaginary parties results in personification of politics and weakening of functions of institutional mechanisms.

Key words: ideology, party, electoral system, party system.

Генезис української партійної системи становить лише два останні десятиліття. Саме тому дослідження Ж. Блонделя, М.Вебера, М. Дюверже, Дж. Лапаломбари, Дж. Сарторі та інших відомих західних учених служать класичним підґрунтям для осмислення вітчизняного досвіду партійного „будівництва” вітчизняними науковцями, зокрема, такими як А. Білоус, В. Войтків, О. Гарань, О.Литвиненко, М. Рагозін, Б.Райковський, Ю.Шведа, Ю.Якименко. Значною мірою вони зосереджені на виборчій складовій цього процесу, поки що менше уваги приділяється дослідженню динаміки ідеологічної складової партійного ландшафту. Тому автор ставить за мету проаналізувати, як вплив різних виборчих

систем на динаміку партійної системи та партійної структури парламенту, так і процеси деідеологізації та персоніфікації виборчого процесу, партійного „будівництва” в Україні.

Загальновідомо, що виборча система має відповідний вплив на партійну систему, і Україна не є в цьому плані виключенням. Так, вибори 1994 року в Україні, які проходили за мажоритарною системою абсолютної більшості, привели до парламенту 14 партій, серед яких із значним відривом лідирувала КПУ, що закономірно, з огляду на комуністичну монополію в історичному минулому. Разом із тим, половину обраного українського парламенту склали безпартійні депутати, що теж можна пояснити негативним ставленням значної частини суспільства до комуністичної спадщини. Тим самим „партійна” структура Верховної Ради була сформована лише наполовину (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Партійна структура Верховної Ради України (1994 р.)

Партія	Кількість депутатів
Комуністична партія України	90
Народний Рух України	20
Селянська партія України	19
Соціалістична партія України	15
Українська республіканська партія	11
Партія праці	5
Конгрес українських націоналістів	5
Партія економічного відродження України	4
Громадянський конгрес України	2
Демократична партія України	2
Соціал-демократична партія України	2
Християнсько-демократична партія України	1
Партія економічного відродження Криму	1
Українська консервативно-республіканська партія	1
Безпартійні	227

Вибори 1998 року проходили за змішаною виборчою системою: 225 народних депутатів обиралися за партійними списками в багатомандатному виборчому окрузі, інші 225 – в одномандатних виборчих округах. У виборах брали участь 21 політична партія і 9 партійних блоків, до яких входили 19 партій. Подолали 4% бар'єр 7 партій та блок „Лівий центр”, до якого входили СПУ та Селянська партія України. Більше десятка партій пройшли в одномандатних округах. Кількість безпартійних

депутатів зменшується вдвоє порівняно з попереднім парламентом і відповідно зростає кількість „партійних” депутатів (за рахунок лівих сил). Певною мірою це пояснюється зміною виборчої системи, а саме голосуванням за партійними списками. В таблиці показані фракції, які склалися після входження до них депутатів, що були обрані в одномандатних виборчих округах. Однак згодом почалися процеси мобільності депутатів, які періодично змінювали партійний ландшафт Верховної Ради. (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Партійна структура Верховної Ради України (1998 р.)

Фракція	Кількість мандатів за результатами виборів у багатомандатному окрузі	Кількість мандатів в одномандатних округах
КПУ	84 (24,65%)	39
НРУ	32 (9,40%)	14
Лівий центр (СПУ/СелПУ)	29 (8,56%)	6
ПЗУ	19 (5,44%)	-
НДП	17 (5,01%)	14
Громада	16 (4,68%)	8
СДПУ(о)	14 (4,01%)	3
ПСПУ	14 (4,05%)	3
Інші партії		35
Безпартійні		101

Парламентські вибори 2002 р. теж відбулися за змішаною виборчою системою. У них брала участь 61 партія, а після створення блоків кількість суб'єктів виборчого процесу зменшилася до 33 (22 партії та 11 виборчих блоків). Лише шість з них подолали 4 відсотковий бар'єр: 3 партії і 3 блоки, до

яких входили 18 партій. До блоку „Наша Україна” входили 10 партій, а саме Конгрес українських націоналістів, Ліберальна партія України, Молодіжна партія України, Народний Рух України, партія „Реформи і порядок”, партія „Солидарність”, партія „Християнсько-демократичний союз”,

політична партія „Вперед, Україно!”, Республіканська християнська партія, Українська народна партія. До блоку „За Єдину Україну” входили 5 партій: Аграрна партія України, Народно-демократична партія, Партія промисловців і підприємців України, Партія регіонів, Політична партія „Трудова Україна”. До Блоку Юлії Тимошенко входили „Батьківщина”, Україн-

ська соціал-демократична партія, Українська Республіканська партія „Собор”. Кількість безпартійних у парламенті практично не змінилася порівняно з попереднім парламентом. (див. табл. 3). Особливістю цих виборів стало активне створення блоків, які були орієнтовані на різні „регіональні” сегменти виборців (Захід-Схід).

Таблиця 3.

Партійна структура Верховної Ради України (вибори 2002 р.)

Фракція	Кількість мандатів за результатами виборів у багатомандатному окрузі	Кількість мандатів за результатами виборів у одномандатних округах	Всього
Блок Наша Україна	70 (23,57%)	42	112
КПУ	59(19,98%)	6	65
Блок „За Єдину Україну”	35(11,77%)	66	101
БЮТ	22(7,26%)	-	22
СПУ	20(6,87%)	3	23
СДПУ(о)	19(6,27%)	5	24
Інші партії			9
Безпартійні			94

Парламентські вибори 2006 р. відбулися за новою виборчою системою, а саме за партійними списками в єдиному багатомандатному окрузі з 3% бар’єром. У виборах взяли участь 45 політичних партій і виборчих блоків. 3% бар’єр подолали 3 партії і 2 блоки, до яких входили 9 партій. До блоку „Наша Україна” входили: Конгрес українських націоналістів, Народний Рух

України, Партія промисловців і підприємців України, Партія Християнсько-Демократичний Союз, Партія „Народний Союз Наша Україна”, Українська Республіканська партія „Собор”. До БЮТ входили: Всеукраїнське об’єднання „Батьківщина”, партія „Реформи і порядок”, Українська соціал-демократична партія. (див. табл. 4).

Таблиця 4.

Партійна структура Верховної Ради України (вибори 2006 р.)

Фракція	Кількість депутатських мандатів	Кількість набраних партіями відсотків
Партія Регіонів	186	32,14%
Блок Юлії Тимошенко	129	22,29%
Блок Наша Україна	81	13,95%
Соціалістична партія України	33	5,69%
Комуністична партія України	21	3,66%

За результатами позачергових парламентських виборів 30 вересня 2007 р. до складу Верховної Ради ввійшли 2 партії і 3 блоки, до яких входили 15 партій. До блоку Литвина входили Народна Партія, Трудова партія України. Блок „Наша Україна – Народна Самооборона” утворили 10 партій: „Наша Україна”, Християнсько-Демократичний Союз, „Вперед, Україно!”,

Європейська партія України, Народний Рух України, ГП „Пора”, Українська народна партія, Конгрес Українських Націоналістів, УРП „Собор” та Партія захисників Вітчизни. Блок Юлії Тимошенко – Всеукраїнське об’єднання „Батьківщина”, партія „Реформи і порядок”, Українська соціал-демократична партія (див. табл. 5).

Партійна структура Верховної Ради України (вибори 2007 р.)

Партія /блок	Кількість депутатських мандатів	Кількість набраних партіями відсотків
Партія Регіонів	175	34,27 %
Блок Юлії Тимошенко	156	30,71%
Блок Наша Україна – Наша самооборона	72	14,15%
Комуністична партія України	27	5,39%
Блок Литвина	20	3,96%

Таким чином, зміна виборчої системи (голосування за партійними списками) сприяла розвитку „партійної” структури українського парламенту, що й підтвердили результати виборів 2006, 2007 рр., внаслідок яких структура Верховної Ради остаточно набула статусу партійної. Наш приклад деякою мірою підтверджує досить неоднозначну тезу М.Дюверже, що система пропорційного представництва та мажоритарна виборча система абсолютної більшості з голосуванням у два тури більше сприяє встановленню багатопартійної системи. Натомість мажоритарна виборча система відносної більшості з голосуванням в один тур більше сприяє формуванню двопартійної системи [2, с.279, 300].

Аналіз динаміки формування/реєстрації українських партій за роки української незалежності свідчить, що найбільш „урожайним” виявився період з 2007 року. За цей час були зареєстровані 62 партії. Натомість у попередні періоди цей показник був значно нижчим. Так, в період між парламентським виборам 1990 та 1994 рр. були зареєстровані 18 партій, з 1994 р. до наступних виборів 1998 р.– ще 18. Наступні періоди продемонстрували зростання темпів партійного „будівництва”: були зареєстровані відповідно 49 партій (1998-2001 рр.) та 35 партій (2002-2005 рр.) [1].

Разом із тим парламентська „затребуваність” партій була значно нижчою. Так, із існуючих на той час 18 партій до парламенту на виборах 1994 р. пройшли 14 партій. На наступних виборах (1998 р.) із існуючих 36 партій до парламенту пройшли 7 партій і 1 блок, разом 9 партій. Бурхливе партійне „будівництво” в наступні періоди: 49 партій (1998-2001 рр.) та 35 партій (2002-2005 рр.) певною мірою обумовили розширення партійного спектру парламенту. Так, на виборах 2002 р. до парламенту пройшли 3 партії і 3 блоки, до яких входили 18 партій, на виборах 2006 р. – 3 партії і 2 блоки, до яких входили 9 партій. Позачергові вибори 2007 р. привели до парламенту 2 партії і 3 блоки, до яких входили 15 партій. Розши-

рення партійного спектру українського парламенту відбувається переважно за рахунок „блокування” невеликих партій, які однозначно не мали шансів потрапити самостійно до парламенту. Однак ці партії в основному – це партії-лідери, іміджеві партії лідерів менших за „рангом” від Ю.Тимошенко чи В.Януковича, однак достатньо відомих та авторитетних, наприклад, Б. Тарасюка, Ю. Кармазіна, М. Катеринчука, А. Кінаха, А. Матвієнка, В. Пинзеника та ін.

Парламентська „результативність” новостворених партій була ще нижчою. Так, якщо із 18 партій, створених в період з 1990-1993 рр. до парламенту в 1994 р. пройшли 14 партій (77,8%), то в наступні роки цей показник стрімко знижується. Так, із 18 новостворених у період 1994 -1997 рр. партій, до парламенту в 1998 р. пройшли лише 3 партії (16,7%) (НДП, СДПУ(о), ПСПУ). Із 49 партій, які були створені між виборами 1998-2002 рр., до нового парламенту на виборах 2002 р. пройшли лише 5 партій (10,2%) та й ті в основному у блоках (2 – у Блоці Юлії Тимошенко, 3 – у блоці Наша Україна, 1 – у блоці За Єдину Україну). Із 35 новостворених між виборами 2002-2006 рр. партій жодна до парламенту не пройшла, якщо не брати до уваги партію „Наша Україна”, що була започаткована на базі блоку „Наша Україна” в березні 2005 р., і яка пройшла до нового парламенту у блоці ще з 5 партіями. Із 11 партій, затверджених Міністерством юстиції України у 2006 р. лише Європейська партія України прийшла у 2007 р. на позачергових виборах в парламент у блоці НУНС.

Усього парламентський шлях в різні періоди незалежної України подолали самостійно і переважно в блоках понад тридцять партій із існуючих на сьогодні. Скільки з новостворених в період з 2007 р. партій (на сьогодні ця цифра складає 62 партії) посядуть місця у парламенті після виборів 2012 р. покаже час, однак уже сьогодні попередній аналіз свідчить про негативну динаміку парламентської „результативності” новостворених партій. Об’єднання у

різних формах, завдяки забороні на блоки, опозиційних і не опозиційних сил у підготовці до виборів 2012 р. – це спроба все-таки використати досить успішний для малих партій блоковий алгоритм виборів.

За класичним визначенням партії створюються для артикуляції та захисту інтересів тих класів і соціальних груп, які підтримують їх на виборах. Інша справа, коли партії функціонують не за класичними правилами цивілізованих країн, наприклад, як бізнес-проекти чи іміджеві партії. Короткий історичний екскурс свідчить, що на момент проголошення незалежності України структура парламенту була представлена двома протилежними ідеологічними конструкціями: КПУ (комуністична ідеологія) та національно-демократична, представлена насамперед Рухом, який формально не був політичною партією на той момент, та низкою малих партій націонал-демократичного спрямування, створених переважно колишніми політичними в'язнями. Боротьба між комуністичною ідеологією та націонал-демократичною становила суть першого десятиліття розвитку партійної і політичної системи в цілому. Комуністична ідеологія, яка протягом 70 років була панівною в радянському суспільстві, певний час зберігала вагомий роль в українському парламенті. Разом із цим відбувається започаткування різноманітних партій, які декларували себе як демократичні, ліберальні. Саме вони згодом перехопили пальму першості. Натомість поступово зменшується вплив окремих партій націонал-демократичного спрямування. Останні вимушені об'єднуватися в блоки для того, щоб посісти місце в парламенті. Так, на виборах 2006 р. Блок Наша Україна включав 6 партій, на позачергових виборах 2007 р. Блок Наша Україна – Наша Самооборона – 10 партій.

Свої позиції поступово здають і ліві партії. Так, порівняно з виборами 1994 та 1998 рр., коли ліві сили були представлені КПУ, СПУ, СелПУ, СДПУ, ПСПУ та склали приблизно третину депутатського корпусу (одна лише КПУ мала 120 депутатських мандатів після виборів 1998 р.), на виборах 2002 р. зменшили свою кількість порівняно з попереднім парламентом практично вдвоє. Починаючи з парламентських виборів 2006 р. спектр лівих партій в парламенті стрімко звужується до двох партій (КПУ та СПУ), а після позачергових виборів 2007 р. в парламенті залишається лише КПУ (27 депутатських мандатів). Взагалі ідеологічна складова української багатопартійності поступово слабшає

впродовж всього періоду розвитку останньої. Після парламентських виборів 2002 р. та президентських 2004 р. партійна палітра все більше вимальовується, скоріше „регіональними” кольорами (помаранчевими, біло-блакитними), аніж „класичними” дихотоміями (бідні-багаті) та ін.

Разом із тим, протягом двох десятиліть перманентно започатковуються партії, про існування яких можна дізнатися лише на сайті Міністерства юстиції України. Переважна більшість політичних партій в Україні не має партійних сайтів в Інтернеті. Серед тих, хто мають такі сайти, періодично оновлюють партійні матеріали далеко не всі партії: „активність” часто залежить від виборчого процесу.

Підриває принцип „ідеологічної” складової партійної системи та партійної структури українського парламенту броунівський рух у Верховній Раді, який стимульований і тим, що переможець одержує все, і іншими „мотивами”. Як свідчить аналіз „мобільності” депутатів у Верховній Раді за останні майже п'ять років її функціонування, найбільші втрати понесла фракція БЮТ (54 депутати залишили її ряди), значну частину своїх штиків блок втратив після президентських виборів – 31 депутат (період з лютого по жовтень 2010 р.). Так, обрання президентом України В.Януковича (кандидата від Партії регіонів) та поразка Ю.Тимошенко (кандидата від БЮТ) спричинила рух значної частини (третьої частини депутатів БЮТ) до виходу з фракції. Частина з них формально залишилася позафракційною, частина ввійшла до групи „Реформи заради майбутнього”.

З прийняттям нового Закону про вибори народних депутатів і поверненням до „модернізованої” змішаної системи логічно очікувати певних змін, однак у площині ідеологічної складової як виборчого процесу так і партійного „будівництва” можна прогнозувати зниження актуальності ідеологічних і посилення „технологічних” (іміджевих, маркетингових, адміністративних) механізмів впливу останніх на означені процеси, аналізувати які буде корисним у майбутніх дослідженнях як з евристичної, так і практичної точки зору [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Перелік політичних партій за алфавітом. За даними Міністерства юстиції України за станом на 23.01.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://da-ta.com.ua/mon_mainnews/12.htm
2. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже. – М.: Академический проект, 2000. – 538 с.

3. Закон України „Про вибори народних депутатів України” [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>.

УДК: 32. 019. 5 : 008

Руднева А.О.
Запорізький національний університет

АНАТОМІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ

Побудова гіпотетичної моделі структури політичної культури на основі системного та структурно-функціонального методів дослідження як стратегічного потенціалу розвитку держави в умовах трансформаційних процесів. Розгляд політичної культури як системи, зануреної у зовнішнє середовище.

Ключові слова: політична культура, зовнішнє середовище, свідомість, ядро.

Руднева А.О.

АНАТОМІЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ

Построение гипотетической модели структуры политической культуры на основе системного и структурно-функционального методов исследования как стратегического потенциала развития государства в условиях трансформационных процессов. Рассмотрение политической культуры как системы, погруженной во внешнюю среду.

Ключевые слова: политическая культура, внешняя среда, сознание, ядро, традиции.

Rudneva A.

ANATOMY OF POLITICAL CULTURE: STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL

Construction of a hypothetical model of the structure of political culture based on the systemic and structural-functional methods, as a strategic development potential of the state in terms of transformation processes. Consideration of the political culture as a system immersed in an external environment.

Key words: political culture, external environment, the mind, the core tradition.

Сутнісна тенденція сучасного цивілізаційного розвитку – зростання ролі політичної культури у політичному дискурсі. Політична культура – це певний духовний зріз політичної сфери соціуму, який відображає духовний потенціал суспільства, сутність соціально-політичної системи, якість політичних відносин, базові політичні цінності та суспільні цілі, чинить вирішальний вплив на ідентифікацію

соціально-політичного статусу особистості. Розвинена політична культура – це фундаментальна основа дієвого громадянського суспільства. Стан політичної культури суспільства позначається на загальному стані функціонування соціуму в цілому. В цьому сенсі гостро актуально виступає необхідність дослідження феномена політичної культури, проблема якої є нагальною для сучасного українського суспільства, що перебуває в стані трансформації та модернізації протягом досить тривалого часу. Особливо цей стан посилюється на фоні загальносвітових,